

Rijkdom en verarming van de Flakkeese polderdijken

K. J. HUISMAN en
P. VROEGINDEWEIJ.

Uitgezonderd de kop van het eiland met zijn duingebied is Goeree-Overflakkee (letterlijk het land van over het vlakke water), een uitgesproken landbouwstreek, waar het landschap vooral bepaald wordt door de polders met hun strakke dijken, waar de horizon zich wijd uitstrekt en waar het vlakke land slechts hier en daar onderbroken wordt door boomgroepen om de verspreid liggende boerderijen. Verder beperkt de boomgroei zich tot enkele dijken en grotere verkeerswegen. Hoewel een groot gedeelte van het eiland tot tweemaal toe geïnundeerd is geweest, in 1944 door toedoen van de bezetter, en in 1953 tengevolge van de watersnood, waarbij de laatste oude bomen verloren zijn gegaan, moet men het ontbreken van veel groen in dit landschap niet alleen hieraan wijten. De doorsnee Flakkeënaar is niet bepaald „groen minnend”; de meeste boeren hebben het idee dat bomen en struiken langs hun akkers „grondrovers” zijn en „broei-nesten” van schadelijke vogels en insecten, terwijl schaduw meer nadeel oplevert dan luwte voordeel.

Wie het eiland in najaar of winter bezoekt zou licht de indruk kunnen krijgen van een eentonig landschap. Dit is niet of nauwelijks waar, noch voor degene die het zomerse Flakkee kent, noch voor de liefhebber van flora en fauna, want op dit gebied valt er veel te ontdekken dat mooi en belangwekkend is. Naast de buitendijkse gorzen en slikken met hun specifieke zoutflora zijn er de wegbermen en dijken met

een schat aan wilde planten, die, indien ze ongemoeid worden gelaten, een groot gedeelte van het jaar het landschap stofferen met een overvloed van kleuren.

Een aantal dijken zijn door ons gedurende de verscheidene jaren op hun plantengroei onderzocht. We willen in dit artikel er enkele wat nader bezien. Het is niet de bedoeling een overzicht te geven van alle plantesoorten die wij er gevonden hebben, dit zou te ver voeren en wellicht een te droge opsomming worden.

In vogelvlucht nemen wij U mee naar enkele van deze zo rijke brokjes natuur, en gaan dan eerst naar de Noordlandse Dijk, die loopt vanaf het voormalige tramstation te Nieuwe Tonge in de richting Oude Tonge en vormt de grens tussen de polders het Oudeland van Middelharnis en de Noordlandse Polder (fig. 1). Hij is met populieren beplant en er overheen loopt een verharde weg, die echter niet druk wordt bereden. Zo'n dertig jaar geleden stonden er óók populieren, machtige door weer en wind verwrongen reuzen, die in de oorlogsjaren zijn gekapt.

Reeds in het vroege voorjaar ziet hij op vele plaatsen wit van de Kleine veldkers (*Cardamine hirsuta*) en de Vroegeling (*Erophila verna*) en bloeit er op een enkele plaats nog het Maarts viooltje (*Viola odorata*). Wat later komt de Vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*) hier en daar haar witte bloemen tussen het fris groene gras opsteken. Als mei in het land is begint de massale bloei van Fluitekruid (*An-*

Fig. 1. Noordlandse Dijk, Nieuwe Tonge.
Foto P. Vroegindewey.

thruscus silvestris). Scherpe en Kruipende boterbloem (*Ranunculus acer* en *R. repens*). Dan is het een feest van wit en geel en is de dijk het kleurrijkst. Als het volop zomert vind je er de Avondkoekeksbloem (*Melandrium album*), de Klaproos (*Papaver rhoeas*), het St. Janskruid (*Hypericum perforatum*), de tot de rozenfamilie behorende Agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), die zoveel van onze dijken en wegen siert, de Kattedoorn (*Ononis spinosa*), en de zich vooral in het westen thuis voelende Gevlekte rupsklaver (*Medicago arabica*) (fig. 2). Er groeit nog een enkele Grote ratelaar (*Rhinanthus glaber*), maar vrij veel Wilde marjolein (*Origanum vulgare*). Deze zo veelvuldig in Limburg voorkomende plant groeit nog aan meer van onze dijken. Merkwaardig is dat zij in Oost- en Midden-Flakkee plaatselijk vrij gewoon is, terwijl wij haar in West-Flakkee nog niet hebben gevonden. Mooi is de dijk ook als de Margrietten (*Chrysanthemum leucanthemum*)

bloeien. Bij honderden wiegen de bloemhoofdjes op hun slanke stelen tussen de vele bloeiende grassen zoals Kropaar (*Dactylis glomerata*), Witbol (*Holcus lanatus*) en het zeldzame Trilgras (*Briza media*), dat er vroeger in grote hoeveelheid voorkwam. Men ging het er plukken want de dijk stond bij velen bekend om zijn „bevertjes”. Wat later komt het Jacobskruiskruid (*Senecio jacobaea*) en het Smalbladkruiskruid (*Senecio erucifolius*) en vormt de Pastinaak (*Pastinaca sativa*) groengele plekken, waar vliegen van velelei soort zich te goed komen doen. Vanzelfsprekend dat bij zo'n rijke plantengroei een rijk insectenleven hoort. Van de vlinders vliegen er in het seizoen de blauwtjes *Polyommatus icarus* en *Aricia agestis*, het Vuurvlindertje (*Lycaena phlaeas*), het Koevinkje (*Aphantopus hyperantus*) de dikkopjes *Thymelicus lineola* en *Ochlodes venatus*, de spanners *Epirrhoë alternata* en *Euphyia bilineata*, en de St. Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*).

Wat voor de Noordlandse Dijk geldt, geldt ook voor menige andere dijk. We denken aan de Havendijk van Dirksland met zijn op sommige plaatsen zo ruige braamvegetatie, zijn weelde van Margrietten (*Chrysanthemum leucanthemum*), zijn prachtige plekken Aardaker (*Lathyrus tuberosus*) en zijn massa's statige Bereklauwen (*Heracleum sphondylium*), aan de Kraaijensteinse Dijk, die de polders Kraaijenstein en Westplaat-Flakkee scheidt en loopt vanaf Sommelsdijk naar het Sas van Dirksland. Ook daar slingert de Aardaker (*Lathyrus tuberosus*) zich door de bramen en groeien nog enkele exemplaren van het zeldzame Kroonkruid (*Coronilla varia*) met zijn wit met rose bloemen. Deze plant kwam tot voor enkele jaren in flinke aantallen voor aan het Havenhoofd van Middelharnis, doch deze groeiplaats is verlo-

Fig. 2.
Gevlekte
rupsklaver,
Medicago
arabica All.
Tek.
P. Vroeg-
indeweij.

ren gegaan toen ter plaatse een parkeerterrein werd aangelegd.

Ook de Kralingse Dijk verdient alle aandacht. Hij ligt tussen Sommelsdijk en Dirksland en heeft een begroeiing welke in hoofdzaak uit Eenstijlige meidoorns (*Crataegus monogyna*) bestaat. Vooral de zuidhelling is soortenrijk, met veel Muizeoor (*Hieracium pilosella*), Wilde marjolein (*Origanum vulgare*), Wilde kaardebol (*Dipsacus silvestris*) en prachtige plekken Vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*).

Vervolgens willen wij enkele dijken noemen die uniek zijn voor ons eiland in verband met hun dichte begroeiing met houtgewas. Dat zijn de St. Christoffeldijk (fig. 3) met het daaraan grenzende Spansdijkje te Sommelsdijk. Van het laatste is een gedeelte gedoemd te verdwijnen in verband met de aanleg van een provinciale weg. Beide dijken hebben een uitzonderlijk rij-

ke begroeiing van Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Zwarte els (*Alnus glutinosa*) en wilgen (*Salix* spp.). Ook hier verder weer een rijke plantengroei met o.a. Avondkoekoeksbloem (*Melandrium album*), Agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), Heggedoornzaad (*Torilis japonica*), Veldlathyrus (*Lathyrus pratensis*), Wilde marjolein (*Origanum vulgare*), IJzerhard (*Verbena officinalis*), Egeltier (*Rosa rubiginosa*) en Hondсроos (*Rosa canina*).

Deze dijken zijn ook ornithologisch van veel betekenis, zowel in de broedtijd wanneer Heggemus, Fitis, Spotvogel en Kneuer nestelen, als in najaar en winter, wanneer talrijke Koperwieken en Kramsvogels zich te goed komen doen aan de meidoornbessen, en de Grote bonte specht er weken verblijft. Voor meer gegevens verwijzen wij naar het artikel „De St. Christoffel-

polder" in Natura no. 10, november 1965. We willen in dit artikel vooral wijzen op de grote gevaren die deze rijke stukjes natuur bedreigen. In het bovenstaande hopen we voldoende duidelijk gemaakt te hebben hoe belangrijk de dijken en wegbermen zijn voor het behoud van de natuurlijke flora en fauna van dit gebied. Het grootste deel van het eiland, de bouwgrond, blijft uiteraard cultuurgebied. Des te meer is het noodzakelijk, en dit moet toch ook goed mogelijk zijn, om het „natuurlijke" deel van het land in zijn oorspronkelijke staat te bewaren, zowel terwille van de rijke variatie aan planten en dieren, als terwille van het evenwicht in de natuur en de harmonie in het landschap. Met nadruk willen wij er op wijzen dat het o.i. niet alleen gaat om het behoud van een enkele bijzondere dijk, maar in de eerste plaats om een poging, van de gewone en toch zo rijke wegbermen, dijken en sloten zoveel intact te houden dat het natuurlijke milieu bewaard blijft.

Het meest voor de hand liggende gevaar is wel het gebruik en misbruik van herbiciden. Maar al te kwistig wordt er door boeren, polderbesturen en bezitters van kleine perceeltjes bouwland met groeistoffen e.d. omgesprongen. Op vele plaatsen wordt het riet in de sloten dood gespoten met alle gevolgen van dien. Op die manier ging van de Zwanebloem (*Butomus umbellatus*) — in ons brakke water zeldzaam — de enige ons bekende groeiplaats rond Middelharnis verloren, terwijl ieder jaar met zorg gekeken wordt of de Grote egelskop (*Sparganium erectum*) niet hetzelfde lot ondergaan heeft. Als dan ook nog de slootkant en de wegberm met groeistoffen bewerkt worden, verandert de levende, bloeiende strook groen heel snel in een dorre gele woestenij, terwijl nog wat later de kale aarde langs de slootkant begint af

te brokkelen. Een triest en ergerlijk gezicht voor wie in die tijd door onze polders rijdt. Een minder ernstig, maar niet te onderschatten gevaar is ook de begrazing. Een duidelijk voorbeeld hiervan vormt de zg. Buitendijk, die loopt vanaf de haven van Dirksland naar de Scharrezeeweg te Stellendam. Deze dijk, sinds lang geen echte buitendijk meer, is boom- en struikloos en is gemaakt van veel lichtere klei dan de meeste andere Flakkeese dijken. Langs de voet, aan de zuidzijde, loopt een weinig bereden grindweg. Deze dijk had een rijke begroeiing met o.a. Echt walstro (*Galium verum*), Veldsla (*Valerianella olitoria*), Muurpeper (*Sedum acre*), Voorjaarsvergeetmenietje (*Myosotis micrantha*), Akkerhoornbloem (*Cerastium arvense*), Groot kaasjeskruid (*Malva sylvestris*), Grote ratelaar (*Rhinanthus major*), Dubbelkelk (*Helminthia echinoides*), massa's Margrieten (*Chrysanthemum leucanthemum*) en Jacobskruiskruid (*Senecio jacobaea*). Door zijn bodemgesteldheid en plantengroei, misschien ook door de ligging, min of meer in het verlengde van de duinen en bij het Stellendamse einde maar enkele kilometers van de uitlopers daarvan verwijderd, had deze dijk een voor het fluviatiele district opmerkelijke vlinderfauna. Zo vlogen er de St. Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*), de spanners *Epirrhoë alternata*, *Euphyia bilineata*, *Perizoma albulata*, en de uil *Euclidia mi*. Wij vonden er de enige in het polderland bekende kolonie van *Mesotype virgata*. Bepaald talrijk was hier *Aspiates ochrearia*, een spanner, die typisch is voor het duingebied van Zuidwest-Nederland, en overigens ook aan andere dijken van West-Flakkee voorkwam. Hetzelfde geldt in mindere mate voor *Sterrhia subsericeata* en *Larentia clavaria*. In enkele exemplaren werden de Kleine parelmoervlinder *Issoria*

lathonia, de prachtige St. Jansvlinder (*Zygaena filipendulae*) en *Ino statices* waargenomen, en omstreeks 1944 *Heliaca tenebrata* en *Pyrausta crocealis*.

Waarschijnlijk is het geen toeval dat juist aan deze dijk een nieuwe aanwinst voor de Nederlandse vlinderfauna werd gevonden, nl. de trekker *Eublemma parva*.

Sinds een jaar of acht wordt deze dijk te intensief begraasd. De uitwerking van de stevige koeipoten is catastrofaal geweest. De plantengroei is zienderogen achteruit gegaan. De Grote ratelaar, die het misschien toch al niet gemakkelijk had, is geheel verdwenen en daarmee *Perizoma albulata*, en met de Akkerhoornbloem *Heliaca tenebrata*. Muurpeper, Echt walstro en Margriet zijn sterk achteruitgegaan. De kolonie van *Mesotype virgata* is waarschijnlijk geheel verloren gegaan. Van *Aspitates ochrearia* ontbreekt ieder spoor, maar dit geldt ook voor de andere dijken, terwijl de vlinder sinds 1963 in het duin gebied sterk achteruit gegaan is. Vermoedelijk is deze zuidelijke soort sterk koudegevoelig, en is de strenge winter van 1962/1963 de soort noodlottig geworden. Wat voor de vlinders geldt, zal ook wel van toepassing zijn op andere insectengroepen maar daarover ontbreken ons gegevens. Pogingen om het kwaad voor deze dijk te keren zijn gestrand op waterkeringsbe-
langen.

Misschien is een zelfde voorbeeld van schade door koeien te vinden in de Kwade Hoek, het natuurreservaat te Ouddorp, waar op een kwade dag een aantal koeien is uitgebroken, de moerassige duinvalleien ingewandeld en daarbij de groeiplaats van de Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*) — in honderden exemplaren — geheel vertrapt en vernield heeft.

Een derde, voor de toekomst zeer dreigend gevaar is gelegen in de plannen tot afgra-

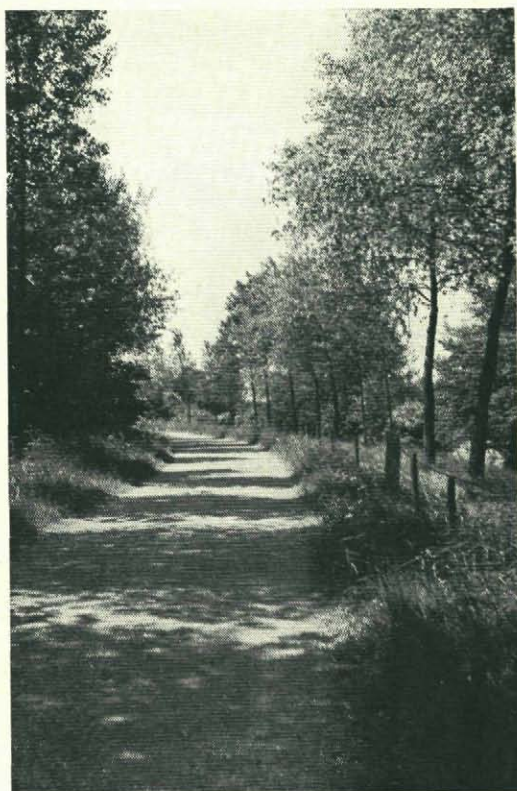

Fig. 3. St. Christoffeldijk, Sommelsdijk.
Foto D. Hartensveld.

ving. Als na voltooiing van de deltawerken de dijken hun functie gaan verliezen zullen de praktische Flakkeeënaars ongetwijfeld omzien naar een nuttige bestemming. De grond van het dijklichaam kan elders gebruikt worden (dit is al gebeurd voor verhoging van de bestaande buitendijken), het terrein kan nieuw bouwland opleveren. Dit is een van de redenen waarom we juist nu alarm slaan.

Behalve bij de met houtgewas begroeide dijken, die ook ornithologisch van belang zijn, ligt de grootste betekenis van onze polderdijken op botanisch en entomologisch gebied. Hun bloemenweelde en insectenrijkdom is groot. Naar onze mening

is dit alles in gevaar. Wij zijn er van overtuigd dat er belangrijker gebieden en meer bijzondere terreinen in ons land zijn waar de georganiseerde Natuurbescherming aandacht aan moet besteden. Evenwel vinden we onze gewone dijken zo rijk en zo belangrijk voor het behoud van een harmonisch landschap, dat we met nadruk willen wijzen op de dreigende gevaren en op de mogelijkheden die er liggen voor behoud. De dijken liggen er nog, voor het grootste deel in hun oude staat. Nu is het tijd om door een royaal aankoopbeleid, eventueel door pachten, of door afspraken met eigenaars en polderbesturen, een flink

deel ervan te redden, zo mogelijk het grootste deel en zoveel als kan verspreid, om overal het evenwicht te bewaren. Hier ligt werk, gedeeltelijk voor landelijke en provinciale organisaties, maar ook voor particuliere natuurbeschermers. Het lijkt ons noodzakelijk dat zij zich streeksgewijze met elkaar verstaan om te proberen in onderling overleg hun invloed aan te wenden bij polder- en gemeentebesturen, bij plaatselijke waterstaatsmensen en boeren, ten einde tijdig gevaren op te sporen, en al die kleinigheden te bereiken die samen zoveel kunnen bijdragen tot behoud van wat ons aan natuur nog rest.

Invasie van de Parelkwal, *Pelagia noctiluca*

S. M. VAN DER BAAN.

(NIOZ, Den Helder)

In de tweede helft van 1966 trad in de Noordzee massaal een kwalletje op, waarvan het voorkomen anders beperkt blijft tot warmere zeeën: *Pelagia noctiluca* (Forskål 1775) (fig. 1).

Ten behoeve van het makroplankton-onderzoek van het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee te Den Helder werden door de bemanning van het lichtschip Texel wekelijks enige oppervlaktemonsters verzameld en op formaline geconserveerd,

die dan op het NIOZ door mij werden onderzocht. De positie van het lichtschip is 53°01'30" N, 4°22' O. De waterdiepte ter plaatse is ongeveer 29 meter. Voor de vangsten wordt een net gebruikt van Sa-raan-gaas (een kunstvezel), met een maas-wijdte van 2 mm.

In de maand augustus zijn in totaal 30 van dergelijke monsters verzameld: 8 hiervan bevatten er *Pelagia noctiluca* (tabel 1).

Tabel 1. In 8 van de 30 monsters, die in aug. 1966 werden verzameld, werd *Pelagia noctiluca* aangetroffen.

Trek	Datum	Vistijd	Temp.	Sal. ¹⁾	Tij	Aantal ex.
5333	6 aug. 1966	18.00 - 21.00	16.1° C	34.94‰	vloed	2
5335	11/12 aug. 1966	19.45 - 01.50	16.5	34.07	vloed	25
5336	12 aug. 1966	09.00 - 14.20	16.7	34.23	vloed	3
5337	12/13 aug. 1966	21.45 - 02.20	16.3		vloed	22
5338	13 aug. 1966	04.10 - 08.55	16.6	33.80	eb	32
5339	13 aug. 1966	11.00 - 15.45	17.6		vloed	6
5343	17 aug. 1966	02.00 - 08.15	16.4	33.90	vloed	1
5345	17 aug. 1966	14.35 - 20.30	16.6		vloed	3

¹⁾ zoutgehalte oppervlaktewater LS Texel om 8 uur in de morgen van die datum.